

ПРИКАЗИ КЊИГА

0.50

Др. ЂОРЂЕ ДРАГИЋ: САНИТЕТСКА СЛУЖБА У ПАРТИЗАНСКИМ УСЛОВИМА РАТОВАЊА

Издање ВИЗ ЈНА „Војно дело“ 1959 г.

Организација и рад санитарске службе, због осјетљивости задатака које извршава, свакако је један од најсложенијих и најтежих проблема с којим се срећу војска и народ у условима партизанског ратовања. Већ сама концепција тога ратовања са неким својим основним принципима као што су захтјев за покретљивошћу, невезаност за територију, деконцентрација снага, ослонац на мјесна средства и сл. стоји у супротности са неким основним захтјевима санитарског збрињавања — захтјевом за мировањем рањеника, односно захтјевом за непокретним болницама, захтјевом за концентрацијом рањеника ради обезбјеђења што боље њега и, с тим у вези, концентрацијом санитарског особља и санитарског материјала. Суочен са таквим противурјечностима партизански санитар је позван да рјешава и иначе у сваком рату сложене проблеме збрињавања рањеника и болесника. Када имамо у виду од колико је општег значаја у рату рјешавање тога проблема, какав позитиван или негативан утицај оно може имати на морално-политичко стање људства, онда тек можемо сагледати каква одговорност лежи на командама и санитарском особљу у организацији санитарског збрињавања у партизанским условима. Због тога није случајно да се у нашем Народноослободилачком рату развила таква брига свих фактора — од команди и санитарског особља, преко организација КПЈ и СКОЈ-а до народа — за рјешавање тога проблема да се ту слободно може говорити о култу рањеника. Ништа није могло бити тешко и неизводљиво ако је у питању спас рањеног друга. Такво схватање произишло је из дубоко хуманистичких, револуционарних и ослободилачких циљева Народноослободилачког рата и оно је било једна од моћних полуга високих моралних квалитета наше војске, оно што је чувало ту војску од колебања и деморализације и у најтежим борбеним условима, којима је обиловао наш рат. То је била основа на којој се развило изванредно стваралаштво и иницијатива у рјешавању проблема санитарског збрињавања у нашем рату, које је др. Драгић приказао у својој књизи „Санитарска служба у партизанским условима ратовања“.

То стваралаштво дало је обиље најразноврснијих рјешења међу којима има и таквих за које ће и учесник у НОР-у први пут чути чи-

тајући ову књигу. Један од највећих квалитета књиге је управо у томе што је писац успио да прикупи веома богат материјал о начину и формама санитетског збрињавања у НОР-у. Колико у тим разноврсним примерима има специфичног за сваку покрајину и област, специфичног за сваку фазу развитка наших оружаних снага! Већ је то довољно па да свакоме постане јасно да у условима таквог динамичног рата какав је био НОР, као, уосталом, и у условима сваког покретног и маневарског рата, нема нити може бити готових шема и шаблона за рјешавање проблема санитетске службе. Зато је и писац књиге — макар колико настојао да рад санитетске службе у нашем рату уоквири у један цјеловит систем — остао на неколико најкрупнијих проблема рада санитета, држећи се правила да тај рад илуструје самом праксом НОР-а. А та пракса јасно илуструје изванредан напор и пожртвовање санитетског особља и његову инвентивност у рјешавању сложених задатака који су се пред њега постављали. Драгићева књига илуструје оно што је НОР показао — да је било могућно без икаквих претходних материјалних, организациских, кадровских и других услова изградити санитетску службу која је часно извршавала своје сложене обавезе.

Послије општите разматрања о условима партизанског ратовања и њиховог утицаја на организовање санитетског обезбеђења писац је у овој књизи обрадио све основне проблеме санитетске службе. Приступајући обради проблема санитетског обезбеђења партизанских јединица, он нас одмах суочава са неким начелним разликама у погледу рјешавања тих проблема у условима партизанског и фронталног ратовања. Ту је на првом мјесту оно што смо у нашем рату тако тешко искусили — да „непријатељ често не поштује одговарајуће одредбе постојећих међународних уговора који се односе на заштиту рањеника и болесника, када су у питању партизански борци“. Одмах затим писац истиче да збрињавање рањеника и болесника у партизанском рату, у упоређењу са одговарајућим системом у фронталним условима ратовања, „има свој специфичан карактер“. У условима стабилних или стабилнијих фронтава последице указане медицинске помоћи рањеник се упућује „у мање или више стационаране установе ближе или даље позадине“, док у партизанским условима постоји у том погледу већа разноликост: рањеник може бити збринут искључиво у покрету, у мање или више стационарним болницама на ослобођеним територијама, у болницама у позадини оперативне армије, код народа, у санитетским установама под непријатељском контролом. Ради се, дакле, о таквом шаренилу које је у разним условима већ истакла пракса партизанског ратовања (зашто је наш НОР опет најљепши примјер), да је тешко или боље рећи немогућно, говорити, као што је то случај у условима фронталног ратовања, о неком релативно прецизираном систему санитетског збрињавања. И, одмах затим треба додати да већ из тога очигледно произилази да су проблеми санитетског збрињавања у партизанским условима неупоредиво сложенији и далеко више ствар осталих фактора — почев од команди, преко органа власти до народа — него у случају фронталног ратовања.

Анализирајући процес указивања медицинске помоћи писац истиче низ карактеристика за партизанске услове. Код прве помоћи посебно указује на већи значај узајамне помоћи и самопомоћи и, аналогно томе, на потребу да се „целокупно људство стручно обучи у правилном указивању прве помоћи“. Врло су интересантна и поучна пишчева описивања разноврсних форми организовања санитарске службе у првом периоду НОР-а. Изванредна разноликоост о којој говори низ наведених примјера доводи до закључака да је у почетку у НОР-у „већа пажња била посвећена организацији збрињавања рањеника ван састава јединица и према томе њиховој евакуацији, а мање санитарској служби самих јединица“. Касније, када се из партизанских одреда развијају формације НОВ — бригаде, дивизије и корпуси, тај однос се све више мијења тако да је честа појава да се рањеници — и лакши и тежи — задржавају искључиво у санитарским установама оперативних јединица.

У књизи су, такође, обрађене и са више примјера илустроване карактеристике указивања квалификоване хируршке помоћи. За указивање ове помоћи у предњим линијама у НОР-у показале су се „као најпогоднија хируршка формација“ хируршке мобилне екипе (ХМЕ). Аутор је њихов рад детаљно размотрио и илустровао низом карактеристичних примјера из НОР-а.

И санитарска евакуација у партизанским условима обилује низом специфичности. Како нема стабилне позадине, „пре би се могло, каже писац, говорити о транспортовању рањеника, тј. сталном покретању рањеника, са једног места на друго, него о евакуацији“, сем у случајевима евакуације ваздушним транспортом у „позадину оперативне армије“ или у конспиративне болнице. Та специфичност одлучује условљава сложеност проблема збрињавања рањеника. НОР је показао са колико је тешкоћа скопчано транспортовање рањеника и истовремено њихово лијечење у току покрета јединица често по беспућу или по комуникативном терену, али без одговарајућих транспортних средстава. Проблем транспортних средстава повлачи за собом још једну специфичност евакуације у партизанским условима — умјесто принципа евакуације „к себи“, у тим условима доминира принцип евакуације „од себе“. На то утиче и низ других фактора — удаљеност појединих јединица од болнице у коју се врши евакуација и често већа самосталност јединица у дејствима. Писац је, затим, детаљније обрадио разне форме евакуације рањеника у партизанским условима и њихове карактеристике износећи низ примјера из НОР-а, који пружају изванредно шаренило у рјешавању, зависно од конкретних услова, проблема евакуације и указују на сложеност тога проблема, на његов утицај на борбена дејства у цјелини, али и на сналажљивост коју су испољавале команде и њихови санитарски органи.

Посебну форму и за партизанске услове изразито специфичну претставља збрињавање рањеника и болесника у покрету. Познато је да покрет у динамичном партизанском ратовању заузима посебно мјесто. И то усиљени, обично ноћни покрет и најчешће по најтежем терену. У таквим условима је лијечење рањеника свакако један од нај-

сложенијих проблема санитетске службе. Указујући на неке основне захтјеве у рјешавању тога проблема, писац као примјер других и напорних покрета болница наводи оне из похода пролетерских бригада за Босанску Крајину средином 1942 и из Четврте непријатељске офанзиве почетком 1943 године, који пружају јасне податке о тешкоћама које је било нужно савладати да би се осигурао транспорт рањеника и болесника и старање о њима у току покрета.

Писац је, даље, опширно и свестрано обрадио питање збрињавања рањеника и болесника у партизанским стационираним установама — болницама. Из читавог тога приказа, што се праксе из НОР-а тиче, очигледно произилази да су, и поред његове изванредне динамичности, поред непостојања фронтова и стабилних ослобођених територија, улагани максимални напори у правцу стварања што повољнијих услова за лијечење рањеника и болесника. Ту су изложене разноврсне форме смјештаја и изградње болница — у насељима, у посебно подигнутим објектима, у шаторима, шпиљама и под отвореним небом. Наведени су многи и по начину рјешења најразноврснији примјери из НОР-а из разних периода и разних области. Обрађена су уз примјере и питања снабдјевања болница и њиховог обезбјеђења од напада, као и облик збрињавања путем склањања рањеника и болесника у подземна склоништа. На примјерима из НОР-а писац је обрадио и форму збрињавања рањеника и болесника њиховом евакуацијом ваздушним путем у позадину савезничких армија.

У поглављу о хигијенско-епидемиолошком обезбјеђењу писац је пошао од чињенице да заразна обољења, с обзиром на тешке услове, могу бити веома озбиљна опасност у условима партизанског ратовања, док су губици од таквих обољења „у савременим армијама практично сведени на минимум“. Истичући примјере из НОР-а који показују да су и крупније јединице (батаљони, бригаде, па и дивизије) биле за извјесно вријеме услјед појаве заразних болести, избациване из строја, писац указује на разноврсне форме борбе против заразе у условима партизанског ратовања и на разна импровизирана средства која су се у недостатку других нормално користила („партизанско буре“, „туристичка чаша“, разна средства против шуге, суве коморе итд.).

И проблеми санитетског снабдјевања у партизанским условима морају да се рјешавају кроз специфичне форме, јер не постоје извори санитетског материјала из којих би се јединице благовремено снабдјевале. То снабдјевање врши се претежно из мјесних средстава и, поготово, из плијена. Сем тога, недостатак материјала налаже најрационалнију његову употребу, а затим, опет, импровизације, тј. израду љекова и друге опреме у властитим радионицама.

Обрађујући проблеме организације територијалне службе писац им прилази од једне веома утицајне карактеристике партизанских услова — да се обезбјеђење јединица од заразних болести „не може ни замислити без спровођења одговарајућих мера у њиховој позадини“. И због тога, као и због прихватања рањеника и болесника у условима који пружају могућност растерећења јединица од рањеника и болесника и њихов смјештај у болницама, нужно је организовати

територијални војни санитет. Писац указује на његову појаву већ у почетку НОР-а при командама мјеста у појединим ослобођеним градовима, да би затим приказао организацију територијалног војног санитета у оквиру већ изграђене мреже војно-територијалних органа — команди мјеста и подручја у току 1942 и, касније, корпусних војних области. У исто вријеме писац подвлачи и потребу организовања цивилног санитета на ослобођеним територијама, коју су у току НОР-а преузимали органи народноослободилачких одбора.

У посебном поглављу обрађени су проблеми санитетских кадрова и наставе у партизанским условима. Позивајући се на искуства и праксу НОР-а писац указује на сложеност тих проблема и на напоре који су улагани да би се санитетска служба обезбједила бар најминималнијим бројем санитетског особља.

На крају књиге су пишчева разматрања о могућности коришћења искустава НОР-а у евентуалном будућем рату. Полазећи од већ усвојених схватања — да би евентуалан будући рат био више покретан, више маневарски, са мање стабилним фронтovima, па и без фронтова у старом смислу и да би у одбрани малих земаља у одређеним условима можда највише одговарала концепција у много чему блиска партизанској — писац указује на корисност и поучност искустава НОР-а гледаног у цјелини, као и разних форми рјешавања проблема санитетског збрињавања, указивања медицинске помоћи, хигијенско-епидемиолошког обезбјеђења, санитетског снабђевања и санитетских кадрова.

Општа карактеристика књиге: у много чему то је успјешна обрада праксе санитетске службе и њеног развоја у НОР-у, са много изванредних и разноврсних примјера, који илуструју сву сложеност рјешавања проблема санитетске службе у партизанским условима и са многим вриједним и корисним поставкама о организацији и раду те службе у таквим условима.

Кад прочита књигу читаоцу се као прво намеће питање наслова и о томе треба нешто рећи. Наиме, далеко највећи дио садржаја књиге испуњен је обрадом праксе НОР-а и многобројним конкретним примјерима из те праксе. Сам писац у првим реченицама свога предговора истиче да његов рад „претставља покушај да се само делимично обраде богата искуства из Народноослободилачког рата“. Из тога произилази да би било адекватније да је наслов књиге непосредније везан за НОР. Али садашњи наслов књиге није случајан. На једном мјесту писац каже да је на основу НОР-а покушао да да „извесне санитетско-тактичке поставке из ове области“. Тој тежњи је очигледно саображен начин компоновања материје и третирања појединих проблема санитетске службе. У сваком поглављу излажу се уопштене поставке које, према писцу, важе за партизанске услове, па се онда износе и обрађују примјери и пракса НОР-а. Произилази, дакле, да је овдје пракса НОР-а била база да се формулишу начелне поставке о организовању и раду санитетске службе у условима партизанског ратовања. То је свакако смион покушај. Иако НОР својом динамиком, својим богатством рјешења итд., пружа заиста богат извор за уопштавање,

ипак се ради о једном одређеном рату, који је вођен под специфичним околностима и са специфичним циљевима. Његова пракса би несумњиво много допринјела да се обради организовање и рад санитетске службе у партизанским условима, али би то сигурно било непотпуно ако се не би узели у обзир пракса и искуства других партизанских ратова, вођених под другим условима, са другим војним и политичким циљевима.

Друго питање које се читаоцу намеће односи се на начин обраде искустава из НОР-а, с обзиром на ону бурну еволуцију у сваком погледу карактеристичну за његов развитак. Познато је да смо у сваком погледу — па и у погледу санитетске службе — доживјели такву еволуцију да се између дејстава партизанских одреда уљето 1941 и корпуса НОВ 1943 и 1944 године никако не може стављати знак једнакости, да су се проблеми тактике, организације, рада појединих служби, постављали у много чему различито. На то и писац указује у својим општим разматрањима у првом поглављу своје књиге. Међутим, није био досљедан у анализама тих етапа развитка НОР-а, што би се нормално очекивало у раду који се искључиво на њега односи (како је истакнуто у пишчевом предговору). Јасно је да санитетска служба у условима док доминирају дејства многобројних, оперативно неповезаних, територијалних партизанских одреда (засједе, диверзије, препади, „фронтови“ и „мртве блокаде“) и у условима када дејствују дивизије и корпуси, није једнако организована нити на исти начин обавља своје задатке. То не значи да се из излагања у књизи не виде и елементи поменуте еволуције и њихов утицај на метод и форме рада санитетске службе. Овдје то истичемо због тога што би систематизовање излагања и материјала и по том критеријуму олакшало праћење развитка санитетске службе, пружило њен вјернији приказ и још више истакло вриједност и богатство стечених искустава.

На крају треба истаћи да ова књига недвосмислено потврђује оно што је било изразито и карактеристично за праксу НОР-а далеко више него у условима фронталног ратовања — да је брига за рањенике и болеснике била ствар не само санитетског особља, већ сваког старјешине, свих команди, свих позадинских установа, органа власти, организација и руководства КПЈ и масовних антифашистичких организација. Утолико ова књига др. Драгића и није намјењена само санитетском особљу нити може остати само предмет њихове пажње. Својим садржајем она управо потврђује да је брига за рањенике и болеснике нераздвојни дио активности свих старјешина и због тога је природно очекивати да ће наићи на њихово најшире интересовање. Она то својим садржајем и заслужује.

Перо МОРАЧА